

Introducció

He agafat aquest tema perquè és una cultura que sempre m'ha creat un cert misteri, ja havia fet anteriorment un altre treball dels jueus, però estudiant-los d'una manera merament religiosa i mística. En aquest cas l'estudi es centra principalment el seu valor dintre de la societat catalana al llarg de la història, ja sigui principalment des del punt de vista econòmic i també de la seva repercussió en l'evolució de la població sobre tot de Barcelona en els segles XIII i XIV.

CONTRIBUCIÓ ECONÒMICA DELS JUEUS EN LA CORONA D'ARAGÓ

La posició dels jueus dintre de la Corona d'Aragó és bastant diferent segons la naturalesa i extensió en la seva contribució al benestar econòmic dels territoris governats pel Comte-rei. Depenent també del seu poder a l'hora d'imposar lleis dintre de la seva política relativa als jueus i les fraccions del territori que governava.

El període en què em centraré, serà principalment des de la segona meitat del segle XII, a partir de la unió de Catalunya i Aragó (pel casament de Ramon Berenguer IV i Peronella d'Aragó), fins el primer quart del segle XIV.

Cal esmentar que alguns jueus eren funcionaris de la corona, com a batlles en l'administració del regne.

Depenien quasi exclusivament del poder reial i es consideraven com a súbdits especialment lleials.

També els jueus en general constituïen un element econòmic molt important que el rei no podia ignorar i per això els protegien i afavorien d'una manera clara.

En la reconquesta del XIII, amb la figura de Jaume I el conqueridor els jueus van ser un peça molt important dintre de l'imperi, com a traductors, batlles, diplomàtics i financers. L'enfortiment dels jueus era mal vist per l'església, que era molt important en l'època medieval.

El final del regnat de Jaume I i posteriorment Pere el gran es pot considerar com el principi del fi de la presència jueva sobre tot a Catalunya.

LA CONTRIBUCIÓ ECONÒMICA Y FINANCIERA.

BASE DE LA SUPERVIVÈNCIA JUEVA

Altrament, en els últims anys del segle XIII, els jueus encara constituïen un poder econòmic que el rei encara no en podia prescindir. Les seves activitats econòmiques proporcionaven al tresor reial i al país en general un gran benefici.

Però un cop l'emperador no necessità als jueus per controlar l'administració y la diplomàcia, al finalitzar la reconquesta, el paper dels jueus va canviar radicalment. Així només es van tenir que refugiar en la seva contribució econòmica i financera per tal de subsistir i garantir-se l'existència.

En aquesta etapa, la política dels reis de la Corona d'Aragó, respecte als jueus es centrava exclusivament als beneficis que garantien la seva existència. Un cop els jueus vans ser menys indispensables econòmicament la seva situació començà a ser difícil.

Un examen i estudi de la seva contribució econòmico-financera és primordial per comprendre correctament la història dels jueus, i també entendre la caiguda final del judaisme català.

ACTIVITATS ECONÒMIQUES DELS JEUS A BARCELONA.

Dintre de la corona d'Aragó, ens restringirem a esmentar el valor de l'aportació jueva a Barcelona, un nucli de població molt important dintre de l'imperi i que tenia un gran rabal.

L'estudi, s'ha extret de documents que formen part dels arxius barcelonesos de la Corona d'Aragó, el de la catedral, la diòcesis i d'altres protocols, ja que hi ha una clara abundància de documents que parlen dels jueus.

Després d'una anàlisi general, es pot arribar a la conclusió de que, mentre el tro estava ocupat per un monarca capaç de sobreposar el benestar del seu imperi i l'evolució de les seves finances als seus propis prejudicis i antipaties. En aquests casos els jueus pogueren realitzar grans avenços i van ocupar una classe privilegiada basada en la seva força econòmica.

Aquests reis, van saber neutralitzar la pressió dels entorns en contra dels jueus.

Visió parcial de la informació extreta dels arxius :

Els documents donen necessàriament una visió parcial de les activitats econòmiques i financeres dels jueus de Barcelona. Per exemple, els préstecs es registraven, quasi en la seva totalitat en els registres notariais, mentre que altres activitats no necessitaven ser registrades per el notari d'una manera formal i això no ha permet que les coneguem de manera oficial.

Un exemple de oficis que no estan molt ben documentats, són per exemple els d'artesans jueus, ni els que es dedicaven al transport marítim.

En canvi les operacions de compra-venta i de lloguer de bens de jueus normalment es registraven i encara els podem estudiar.

Tampoc es coneix el veritable origen dels diners que els jueus (únics autoritzats a fer-ho) prestaven amb un alt interès.

Podem afegir que gran part de la documentació, va ser posteriorment destruïda i d'altres encara estan per descobrir.

NO TOTS ELS JUEUS ES DEDICAVEN A FER PRÉSTECES

Es demostrable que no tots els jueus de Barcelona eren usurers. No es tracta, ni molt menys, de negar la importància dels préstecs en la vida econòmica dels jueus durant l'edat mitjana, sinó de tenir en compte la relativa escassetat de referències a jueus que es dediquessin a altres professions.

Les activitats de molts jueus que es dedicaven a l'artesania i a d'altres professions no van ser registrades en els documents, ja que no calia fer-ho de manera legal. Moltes professions i ocupacions dels jueus són conegudes de forma quasi accidental, al haver sigut signades a continuació dels seus noms com a un detall significatiu destinat a la identificació de la persona.

A la majoria de jueus que ocupen altres professions no freqüents els coneixem perquè el seu nom apareix en documents notariais relatius a transaccions en les que apareixen com a

UNA IMPORTANT FONT JUEVA : LES RESPONSA

Les fonts hebrees en general i les *responsa* en particular constitueixen una gran font d'informació sobre les ocupacions, professions i activitats econòmiques dels jueus barcelonesos.

Les *responsa* són col·leccions de respostes legals que els líders espirituals o grans rabins i doctors de la llei de les comunitats jueves de Catalunya i d'altres països del món dirigien als qui els consultava.

Aquestes *responsa* es col·leccionaven per fer-les servir de jurisprudència, per això la majoria d'elles no tenen informació que per nosaltres sigui importants, com per exemple : nom de la persona, de la comunitat i la data en què va passar. Però d'altra banda constitueixen un extraordinària font d'informació sobre la vida interna de les comunitats jueves.

Més concretament, per aquest treball ens hem fixat en les *responsa* dels rabins (líders espirituals i culturals) que van dur a terme el seu mandat a Barcelona. Per exemple rabins com Moshé ben Nahman, nascut a Girona, salomó ben Abraham ibn Idret, de Barcelona y Nissím Gerondí de Girona.

ACTIVITATS ECONÒMIQUES DELS JUEUS

• Artesania

Dintre del call de Barcelona, hi havia un gran número d'artesans, especialment dedicats a la fabricació de teles i de roba. Les *responsa* ens revela l'existència de sastres, seders, botones, tenyides, cortines, esquiladors...

Alguns artesans eren els amos del seu comerç, d'altres eren assalariats i fins i tot hi havia joves que treballaven com aprenents.

En el ram de l'alimentació es tenien molta importància els que es dedicaven a la producció de menjar kosher, es a dir, preparat ritualment de forma que pogués ser consumit pels jueus. Hi havia carnisers, vinícoles i sobre tot flequers.

D'altres eren comerciants, empleats domèstics, enterradors. Dintre de la comunitat de Barcelona, que fins al 1391 era la major comunitat jueva de Catalunya, hi havia molts professionals independents com escribes, notaris, professors, traductors però sobre tot metges que tenien gran consideració fins i tot entre els cristians i per últim els advocats.

• Agricultura

Els jueus de Barcelona posseïen propietats en arrendament i eren propietaris de cases dintre i fora del call. Tenien masos, horts, jardins, vinyes i camps de cultiu en les proximitats de Barcelona.

Alguns jueus es dedicaven a la compra-venta de propietats, inclòs van vendre propietats a l'església, com queda reflectit en els arxius de la diòcesis del segle XIII.

Moltes de les finques que els jueus posseïen, es creu eren fruit de la impossibilitat d'alguns cristians de pagar el seu préstec, així les seves pertinences territorials quedaven hipotecades.

La *responsa* parla de problemes jurídics a l'hora de repartir l'herència entre germans.

L'existència de jueus propietaris rurals deixa entreveure que algun d'ells es dedicava a l'agricultura. Fonts hebrees, fan referència a els jueus propietaris de terres que es dedicaven al conreu, llogant ma d'obra pel treball agrari.

En la *responsa* es parla de impostos (delmes) que havien de pagar a les autoritats religioses.

Relacionat amb l'agricultura, ja hem dit abans que alguns jueus barcelonins es dedicaven a la indústria de transformació de productes agrícoles, sobre tot el vi *kosher*. En una de les seves *responsa* Salomó ibn Adret

pala dels mètodes utilitzats tant per jueus com per cristians per a fer vi. També els jueus fabricaven el seu propi formatge.

• Finances

Els jueus també van jugar un paper molt important en la vida financera de Barcelona, ja sigui com canvistes i corredors d'or i d'altres productes, ja com encarregats dels préstecs, van contribuir així al creixement econòmic de la ciutat.

En l'arxiu Capitular de Barcelona, podem saber l'extensió dels préstecs als jueus i les quantitats més exactes.

Va haver-hi jueus que feien préstecs de manera ocasional, però els vertaders encarregats de fer els préstecs, eren aquells jueus rics, que disposaven de diners en efectiu i el prestava amb l'objecte de tenir benefici, cobrant un interès normalment elevat. Moltes d'aquestes persones, formaven part de la mà major, dintre de les classes socials hebrees, de la societat del segle XIV sobre tot.

Dintre dels membres d'aquesta classe, destacaven personatges com : els Malet, Adret, Rubén, Cap, Rossell, Porta i Ciri, tots aquests del segle XIII

Un dels principals encarregats de fer préstecs de gran magnitud fou Salomó ibn Adret, que tenia dintre de la comunitat, també un gran valor cultural i religiós i jurídic.

Recordem que dintre dels jueus fer dedicar-se a fer préstecs, era una cosa molt honorable. (la seva religió els hi permetia).

Hi ha unes primeres crítiques contra la usura al llarg del segle XIII, ja que molts cristians es van posar en contra dels jueus que s'enriquien fent-los préstecs, d'una manera molt abusiva (usura).

Es pot dir que els cristians no podien fer préstecs segons la església cristiana, així que quan en demanaven, també ho feien de manera religiosament il·legal.

Fins i tot al rei, a la església, la noblesa i la burgesia els interessava que només es dediquessin a fer préstecs els jueus i no pas els cristians.

Al 1215 en motiu de l'anomenat IV Concili de Letrán contra l'interès excessiu i l'amonestació dels prínceps i reis que protegien els usurers, van ser acceptades immediatament per les corts catalanes que van fixar el límit superior dels préstecs a 4 diners mensuals per lira, es a dir un màxim d'un 20% anual.

Fonts hebrees posteriorment, van escriure formalment aquesta llei en els seus documents, però d'altra banda es creu que no sempre va ser seguida al peu de la lletra d'una manera factible i real.

Protecció real contra la usura : els reis van ser molt favorables a les activitats jueves i els seus préstecs no només per les necessitats financeres dels seus territoris, sinó també pels beneficis que es derivaven al seu tresor reial.

Els reis de la Corona d'Aragó confiaven en el capital jueu tant per la època de la conquesta de Balears i de València, com durant la seva expansió pel Mediterrani.

Es per tot això que els reis no volien ni podien declarar il·legal els préstecs dels diners amb interès, però sempre fets per jueus. Fins i tot nobles i cavallers, van acudir a demanar préstecs als jueus de la seva època. Un exemple seria el cavaller Guillem de Fonollar, que tenia molts deutes amb els usurers jueus, i aquest fet està documentat al l'Arxiu Capitular de Barcelona.

En aquella època en la que la banca existia, algú tenia que fer la seva funció, sinó ho haguessin fet els jueus, algú altre se n'hagués encarregat.

Molts camperols, demanaven préstecs majoritàriament abans de les collites, i no tant després. Els comerciants, solien demanar els préstecs a un o més anys, en canvi els agricultors, intentaven retornar els seus préstecs, dintre de la època de la collita o de la verema.

Oposició de l'església : l'església catòlica considerava els préstecs intolerables, doncs els considerava immorals i més si els feien persones d'altres religions com els jueus.

Segons la doctrina de Sant Agustí, els jueus devien de rebre humiliacions convertint-se així en un exemple viu del càstig diví, per haver-se negat a acceptar al messies en la figura de Jesucrist.

Més tard dintre del comerç marítim, el rei va prohibir comerciar als jueus amb els habitants d'Alexandria, ja que per ells eren mal vistos, i no cristians.

• Activitats comercials

Els jueus barcelonesos es van dedicar a comerciar urbanament amb sedes, pebre, vins i fins i tot esclaus. Van ser d'altra banda perfumistes i llibreters.

Fins aproximadament el 1267 (s.XIII) els jueus controlaven el mercat, que semblava fins i tot un monopoli, però poc a poc es van anar proliferant una classe urbana i comercial que van ser competidors dels jueus.

Un dels processos més importants de la participació jueva, fou el comerç marítim.

Tot i que estava prohibit pel Papa, els catalans seguien comerciant amb el Llevant i el nord d'Àfrica, sortint majoritàriament del port de Barcelona.

Els jueus, eren els candidats ideals per a comerciar per mar, ja que tenien contactes amb Creta, Xipre i Alexandria.

Els cristians quan es van adonar de la importància del comerç marítim es van associar en *el Consolat de Mar*. Que tenien contactes amb colònies com les d'Alfondechs i Ruas, al mediterrani oriental.

BIBLIOGRAFIA

- Diverses pàgines web d'Internet, que parlaven d'història de Catalunya.
- *Jornades d'Història dels jueus a Catalunya*, editat per l'ajuntament de Girona l'abril de 1987.
- *Enciclopèdia Gran Larousse Català*, editada l'any 96, volum II.

CONCLUSIÓ

Des d'un punt de vista econòmic, la presència jueva i sobre tot la seva usura, va ser en una època molt important per el creixement econòmic a la Catalunya dels segles XIII i XIV, però posteriorment, l'odi de la població es va girar vers ells, els jueus poderosos, que s'enriquien fent préstecs amb un interès massa elevat.

Recordem els jueus, també van rebre l'ira de malestar nazi a la segona Guerra Mundial i en d'altres moments i indrets de tot el món.

Personalment, per mi els jueus són unes persones poc reconegudes, però molt intel·ligents i amb tot el dret a ser respectats.